

slovenski politični zgodovini 19. in 20. stoletja, posebej k osvetlitvi slovenskega liberalizma kot enega od treh tradicionalnih idejnopolitičnih taborov na Slovenskem.

Miroslav Stiplovšek

Milko Mikola, **Zgodovina celjske industrije**. Celje : Zgodovinski arhiv, 2004. 279 strani.

V odmaknjenosti od prevladujoče pozornosti zgodovinarske srenje je bila že pred časom v Celju predstavljena zanimiva knjiga. Zanimivost knjige pa ne izvira iz nekega »mainstream« toka, temveč iz njene ožje vsebinske usmerjenosti. V ospredje postavlja problematiko gospodarske zgodovine. In to celjsko industrializacijo, kot osrednji proces, ki je temeljito predrugačil gospodarsko in socialno podobo Celja v zadnjih dveh stoletjih. Ta tematika avtorju ni tuja, saj je že podpisal nekaj knjig iz tega obširnega raziskovalnega področja. Tokrat je bil avtorjev zamah znatno širši in to upravičeno, saj le obravnave na dolgi rok, tudi na lokalni ravni, najbolj celovito izrišejo dinamiko in obliko sprememb, ki se je kazala v postopnem prehajanju proti gospodarstvu industrijskega značaja.

Knjiga je po svoji strukturi in pristopu enostavna, kombinira kronološko-pregledni in deloma problemski pristop. V končnem to pomeni, da je tudi nazorno pregledna. V dobro avtorja je nedvomno šteti tudi dejstvo, da se je ob običajni razpetosti zgodovinarjev med obravnavo kolektivitet na ravni procesnosti in individualnosti gospodarskih subjektov, v konkretnem primeru to pomeni obravnavo na ravni posameznih podjetij, odločil, da bolj izpostavi industrijske panoge oziroma posamezne podjetniške usode.

Rezultat te namere je razdelitev obsežnega, za zgodovinopisno obdelavo pa nedvomno zahtevnega, historičnega procesa na tri časovna obdobja, ki so znotraj sebe smotno in nedvoumno definirana glede na povezovalne družbeno-politične in socialne okoliščine. Prvo poglavje zajema obdobje do druge svetovne vojne. Kot intermezzo mu sledi dogajanje med drugo svetovno vojno, da bi avtor knjigo učinkovito zaključil s povojnim obdobjem do začetka devetdesetih let preteklega stoletja, do opustitve socializma in hkrati tudi Jugoslavije. Uporabljena periodizacija torej sledi uveljavljeni historiografski koordinatni shemi.

Prvo in zadnje poglavje sta strukturirani po enakem dvodelnem vzorcu. Avtor najprej predstavi splošne značilnosti celjske industrije in nato preide na oris posameznih podjetij znotraj panožno zaokroženih skupin. Na ta način je avtor dobil priložnost, da izpostavi lokalne celjske značilnosti na obzorju širših družbenih in ekonomskih ozadij, ki so determinirala tudi dinamiko in vsebino industrializacije na Celjskem. Od tega vzorca je avtor odstopil v obravnavi časa med drugo svetovno vojno. Razumljivo, saj je vsesplošnemu vsiljevanju nemške podobe javnega življenja neizogibno sledilo tudi ponemčenje posameznih gospodarskih podjetij. In na tej ravni se dogajanje bistveno razlikuje od predvojnega ali povojnega obdobja.

Temeljna celjska specifika, ki obvladuje čas do druge svetovne vojne je slovensko in nemško rivalstvo za prevlado v mestu. Gospodarska sfera v tem političnem prerivanju ni mogla ostati in tudi ni ostala nedotaknjena. Politični konflikt je zaznamoval tudi proces celjske industrializacije, zlasti v času do prve svetovne vojne. Nacionalizem je bil dodatna spodbuda marsikateremu podjetniškemu podvigu, a tudi neuspehu, na slovenski ali nemški strani. Tako lahko, sočasno kot v politiki ali na bančnem področju, tudi na terenu industrijskega dela opazujemo oblikovanje dveh na nacionalni ločnici utemeljenih gospodarskih skupnosti. Res pa je tudi, in to velja močno poudariti, da ta ločnica ni bila neprehodna. V interesu dobička posameznikov jo je bilo mnogo lažje prestopiti oziroma preseči kot pa v kontekstu političnih ali socialnih relacij, kar avtor tudi ilustrira.

Obravnava celjskih razmer izpostavlja tudi drugo pomembno značilnost. Avtor namreč ugotavlja, da je med celjskimi podjetniki zaslediti daleč največ trgovcev. Hkrati to dejstvo postavlja v širši interpretativni okvir akumulacije kapitala. Za uspešen zagon industrijskega podjetja je poleg ideje, ki je temeljno izhodišče, in še marsikatero druge osebnostne in pridobljene lastnosti, potrebno v prvi vrsti imeti predvsem zadostni kapital. In obrtniške in rokodelske spretnosti – daleč od tega, da bi bile odveč ali celo ovira – niso bile odločilni pogoj. In rezultat? Sorazmerno manj podjetij, ki bi po organski poti prešla pot od obrtniških delavnic do industrijskih hal. Če pa so že krenila po tej poti, je bilo potovanje praviloma dolgo.

Kot tretje, kar velja izpostaviti v obravnavi celjske industrializacije, je vloga tuje podjetniške pobude. Tako kot v širšem slovenskem prostoru tudi celjsko industrializacijo v pomembnem deležu spodbudijo in zaznamujejo podjetniki od drugod, tudi iz precej oddaljenih krajev. Prinesejo voljo, zamisli in kapital. To nedvomno govori o obsegu domače podjetnosti in konkurenčnih značilnosti slovenskega okolja, konkretno celjskega.

Če v času pred drugo svetovno vojno lahko govorimo o raznovrstnosti zasebnih podjetniških praks, oblik in pobud, pa je bilo v obdobju po drugi svetovni vojni vsega tega konec. Vkalupljenje gospodarske dejavnosti po enotnem vzorcu je bilo vsesplošno in dosledno. Prostora za lokalne posebnosti ni moglo in tudi ni smelo biti. Proces odpravljanja predvojne gospodarske strukture je imel zunanji odraz v zaplembah in podržavljenju zasebnih podjetij. Ta prehod avtor slikovito prikaže na primerih posameznih podjetij oziroma usod njihovih lastnikov. Nema lokrat, ali bolje rečeno praviloma, so bile te usode, nedolgo tega še pomembnih in cenjenih mož in žena, tragične, celo zelo tragične. Dokaj podrobno predstavi tudi oblike, značilnosti in dosežke socialistične industrializacije v petdesetih letih. Nato pa presenetljivo v skromni pregledni obliki zaključí z viškom socialistične industrializacijske vneme, ki jo je označila globoka gospodarska kriza v osemdesetih letih, kar je davek stanju arhivskega gradiva, na katerem tudi temelji knjiga.

Popotnica, ki spremlja natis in izid knjige Milka Mikole o celjski industrializaciji je večpomenska. Ni moč prezreti, da po svoji vsebini in izpovedni moči pomembno dopolnjuje celovitost podobe celjske preteklosti. Avtor je zaznal in se je potrudil s svojim delom premostiti obstoječo vrzel v obsežnem seznamu del na temo celjske zgodovine. Na drugi strani pa ima tudi širšo vplivnost. Prav gotovo jo bodo redno jemali v roke raziskovalci, ne le celjske temveč tudi slovenske preteklosti. Pri pisanju gospodarsko zgodovinskih pregledov bo knjiga Milka Mikole nedvomno še dolgo nepogrešljiva na seznamu literature oziroma citiranih del. Njeno uporabnost pa bo poleg vsebinskih razlogov ohranjal tudi natančen osebni register, ki omogoča enostaven dostop do podatkovnih informacij.

Žarko Lazarević

Mile S. Bjelajac, **Generali i admirali Kraljevine Jugoslavije 1918–1941: studija o vojnoj eliti i biografski leksikon**. Beograd : Institut za noviju istoriju Srbije, Dobra, 2004. 362 strani.

Beograjskega zgodovinarja Mileta Bjelajca poznamo kot avtorja več študij o vojski prve jugoslovanske države (Vojska kraljevine SHS 1918–1921, Vojska kraljevine SHS/Jugoslavije 1922–1935). Pred dvema letoma je izdal knjigo, ki je zanimivo dopolnilo omenjenima. Gre za prikaz elite starojugoslovanske vojske, če kot elito razumemo najpomembnejše častnike t. j. generale in admirale.

Nastanek starojugoslovanske vojske je poseben proces, ki ga je uokviril nastanek nove države, v katero so se združile različne skupnosti in tako tudi različna vojska oz. vojaki. Določen vpliv je imelo tudi dejstvo, da so se v enotno vojsko Kraljevine SHS združile zmagovalke in poraženke iz prve svetovne vojne.

Prvo poglavje nas vpelje v nastanek generalitete v novo nastali državi in opozori na nekaj vprašanj, ki so se pojavljala. V zvezi z generali nove skupne vojske naj omenim le, da so bili l. 1919 v skupno vojsko sprejeti 3 generali in 3 admirali iz nekdanje avstroogrške vojske. Vsi trije generali pa so bili ob upokojeni že do l. 1923.

Sprejem nove zakonodaje l. 1923 je določil tudi pogoje za napredovanje v generala in admirala. (O tem je govora v drugem poglavju.) Glede na velikost vojske je bilo predvidenih 150 generalskih mest. Število se je kasneje povečalo na več kot 180. Polkovnik ali general nižjega ranga je lahko napredoval le, če se je izpraznilo generalsko mesto. To se je lahko zgodilo, če je general odšel na mesto vojnega atašeja ali bil razporejen v rezervo.

Tako rekoč ves čas stare Jugoslavije je v vojaškem vrhu tlelo nezadovoljstvo zaradi nespoštovanja zakonskih meril za napredovanje, zaradi protekcije posameznikov ali očitnega spregledovanja drugih. Ti očitki so bili usmerjeni tudi na kralja Aleksandra. V tej knjigi Bjelajac, podobno kot v prejšnjih študijah, dokazuje, da ne moremo govoriti o oviranju nekdanjih avstroogrških častnikov v njihovem napredovanju. Povsem drugo vprašanje pa je zanimanje za vojaške poklice pri posameznih narodih.